

A MINŐSÍTETT ÚJ SZŐLŐFAJTÁK KÖZPONTI ÉS ÜZEMI TÖRZSSZŐLŐINEK HELYZETE

LUNZT OTTOKÁR

Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet, Kecskemét

Szőlőtermesztésünk szinten tartásának, a távlati célok megvalósításának elengedhetetlen feltétele az ültetvények folyamatos és rendszeres felújítása és ehhez egyre nagyobb genetikai értékű klón és hibrid szaporítóanyag biztosítása.

Az igények jobb kielégítésének, az export fokozásának, a termesztés eredményesebbé tételének egyaránt feltétele a szőlőtermesztés korszerűsítése. A fejlesztés egyik fontos tényezője a köztermesztésben levő szőlőállomány értékesebb klónokkal történő felváltása, valamint a jelenleg termesztett fajtáknál jobb, vagy azokat kiegészítő új hibridek termesztésbe vonása az új telepítések során. Bár közismert, hogy jelenleg nem a fajták elégtelen genetikai potenciálja az oka az alacsony, 40q/ha körüli országos átlagtermésnek, a klónokkal, valamint az új hibridekkel történő ültetvényfelújítás mégis jelentős tartaléka a termésmennyiség és minőség, valamint a termesztésbiztonság fokozásának.

Az elmúlt három évtized hazai szőlőnemesítése a klónozástól, az interspecifikus hibridek előállításáig minden területen eredményes volt. A már minősített és szaporításra ideglenesen engedélyezett klóntípusok, klónok, hibridek nagy száma, az ezektől létesített és már termő központi és üzemi törzsszőlők jelentős mennyisége, a termesztés intenzív érdeklődése, kétséget kizáróan bizonyítja ezt a tényt. Az elmúlt években jelentős előrelépés történt a külföldön előállított klónok és hibridek behozatala és honosításának megkezdése területén is. Elsősorban az *occidentalis* fajtacsoportéhoz tartozó klónok, néhány új fajta és az alanyfajta-választék klónokkal történő bővítése tekinthető pozitív előrehaladásnak e téren.

A nemesített klónok és új fajták minősítését, irányított és ellenőrzött termesztésbevitelét, ennek rendszerét a vetőmagvokról és egyéb növényi szaporítóanyagokról szóló 1968. évi 22. sz. törvényerejű rendelet, az 1021/1968. sz. Kormányhatározat, a 21 és a 23/1968., illetve az 1/1979. sz. MÉM rendelet szabályozza. A szaporítási rendszer lényege: a nemesített és minősített klón és hibrid a fajtafenntartásban részesített központi és üzemi törzsszőlőkön keresztül kerül az áruterelésbe. A nemesítői fajtafenntartás lényege: a gazdaságilag hátrányos, örökletesen megváltozott, vagy fertőzött egyedek továbbszaporítás-

ből történő kizárása, és az így megőrzött genetikai értékű állomány eredményes továbbszaporítása.

Az új klón és hibrid gyors termesztésbe vitelét az határozza meg elsősorban, mennyi idő alatt és milyen eredményesen valósul meg a központi és az üzemi törzsszőlők eltelepítése, termőrefordulása. Az új fajtákkal kapcsolatos, gyakran jogos termelői türelmetlenség, az új fajtára várás, csak a törzsszőlők gyors megvalósítása és az eredményesebb szaporítása útján rövidíthető le. Az elmondottakból, valamint a szőlő lassú szaporíthatóságából következik, hogy a központi törzsszőlő telepítését a kísérleti eredmények alapos elemzésével általában a fajtajelölt előzetes elismerése előtt meg kell kezdeni, vállalva azt a kockázatot, hogy néhány jelölt esetleg nem kerül minősítésre.

Egy-egy klón vagy hibrid 20—25 tőkés mikroparcellájából 5—10 ha-os termő központi és üzemi törzsszőlő megvalósítása a jelenlegi szaporítási eredmények mellett, 12—15 évet is igénybe vesz. Hosszabb távra, legalább 15 évre előre kell tehát tervezni a központi törzsszőlő-telepítéseket, ismerni az ilyen irányú távlati igényeket és lehetőségeket.

Telepítési lehetőségeink és feladataink reális értékelésével az üzemi és házikerti telepítéshez szükséges szaporítóanyag mintegy 200 ha központi és 2000 ha üzemi törzsszőlő eltelepítésével, fenntartásával és folyamatos felújításával oldható meg. Az alanyvesztő szükséglet mintegy 900 ha üzemi és 10 ha központi törzsszőlőn állítható elő.

Az országos fajtaarány helyes befolyásolása érdekében a törzsszőlők fajtaösszetételének tükröznie kell a telepítendő fajták érési idő és fajtacsoportok (fehér-vörös borszőlő, csemegeszőlő) szerinti helyes arányát.

A törzsszőlők VI. és VII. ötéves tervidőszakra szőlő fejlesztését az elmúlt évben készítettük el közösen az Országos Vetőmag és Szaporítóanyag Felügyelőséggel, melyet a MÉM is jóváhagyott. E szerint a fehér borszőlő 67%-kal, a vörös borszőlő 26%-kal, a csemegeszőlő fajta csoport 7%-kal szerepel az üzemi törzsszőlő fejlesztési tervekben. A szőlőültetvényeink közel 70%-a kései érésű fajtákból áll, ez elsősorban a nagyüzemekben okoz sok problémát, ezen kíván változtatni a tervezett 26%-os korai és 33,5%-os közepes érésű fajtaaránykialakítás a törzsszőlőkben. Fő célkitűzése e programnak, hogy a teljes hazai szaporítóanyag-szükséglet mielőbb törzsszőlőről származó szaporítóanyaggal kerülhessen kielégítésre.

A minősített új szőlőfajták központi és üzemi törzsszőlőinek helyzete és ezzel az új fajták szaporítása a következőkben jellemezhető; *Fajtajelöltek* fokozatai szerint az új fajták és klónok három nagy csoportba: az államilag elismert, az előzetesen elismert, valamint a szaporításra ideiglenesen engedélyezett és az üzemi fajtakísérletre ajánlott szőlőfajtákra oszthatók

Eddig összesen 2 nemesített szőlőfajta a *Nemeskadarka* (klóntípus szelekció eredménye) és a *Zalagyöngye* (interspecifikus hibrid) nyerte el a legmagasabb minősítést, az *állami elismerést*.

A *Nemeskadarkából*, bár annak idején több ezer ha telepítés történt, a fajtaigények változása és ilyen irányú igényének hiányában, nincs törzsszőlőnk. A Zalagyöngyéből, amely jelenleg a legnagyobb mennyiségben szaporított új fajtánk, 2,24 ha minősített központi és 29,90 ha üzemi törzsszőlőről engedélyezett szaporítást a Felügyelőség 1978-ban. Az üzemek és házikertek szaporítóanyag-igényei még így sem kielégítettek. A házikertekben és az üzemekben eltelepített és még nem termő Zalagyöngye ültetvények mennyisége 500 ha-ra tehető. A Zalagyöngyéből az elmúlt évben 452 635 db gyökeres szőlőoltvány és 313 442 db gyökeres vessző készült.

Az *előzetesen elismert új szőlőfajták* száma jelentős. Az Ezerfürtű, két Furmint klón (a Fehér furmint B 14- és a Furmint T 92), a Hárslevelű Sz. 41 és a Hárslevelű 1007-es klónok, a Jubileum 75, a Királyfurmint klón, a Királyleányka, Kunbarát, a Kunleány, a Nemes Olaszrizling klón, a Pintes és a Zenit alkotják a fehérborszőlő csoportot. Ezekből a fajtákból eddig összesen 11,35 ha központi és 103,15 ha üzemi törzsszőlőt minősített a Felügyelőség.

A nemesített vörösborszőlő fajtajelöltek közül a következők *előzetes elismerése* történt meg eddig: Bíborkadarka, Fűszeres Kadarka, Kármin, Kurucvér, Magyar frankos, Médoc noir 16/21, Merlot. Összesen 13, 94 ha központi és 11,09 ha minősített üzemi törzsszőlőről történik a fajtacsoport szaporítása.

A csemegeaszőlő fajták közül előzetesen elismert az Attila, a Cardinál, a Favorit és a Pannonia kincse, melyekből 38,97 ha üzemi törzsszőlő van.

A 24 előzetesen elismert új fajtából összesen 27,53 ha központi, 183,11 ha üzemi törzsszőlő minősítése történt meg eddig. Az e fajtákból telepített, de még nem termő, vagy valamilyen okból az engedélyes kategóriában szereplő ültetvények területe jelentősen meghaladja a már minősítetteket.

Az előzetesen elismert nemesített fajták telepítése iránt a Balaton kincse, Bouvier, Mathiász muskotály, Fűszeres Kadarka, Nemesfurmint Médoc noir 16/21, Rekord, kivételével nagy a Gazdaságok érdeklődése. Különösen a Zenit, az Ezerfürtű, a Jubileum 75, és az új vörösborszőlő fajták szaporítóanyaga keresett, ezért indokolt üzemi törzsszőlőik telepítésének folytatása.

A nemesített új fajtajelöltek másik nagy csoportjában a *szaporításra ideglenesen engedélyezett és üzemi fajtakísérletre ajánlott fajtajelöltek* között sok értékes hibrid és klón található, melyek közül a következőkből van már minősített központi és üzemi törzsszőlő. A klónok közül: az Olaszrizling (P₂, B₅, B₁₄, B₂₀), a Furmint (P₁, P₂₆, P₂₇, a 8/5682), a Hárslevelű 311, a Rajnai rizling Gm. 239, valamint a Ni. 378 és 391, a Zöldveltelini 133, továbbá a Teltfürtű Ezerjő, Kékfrankos és Oportó klóntípusok. A hibridek közül: a Badaacsonyi 2, a Cserszegi fűszeres, a Göcseji zamatos, a Lakhegyi mézes, a Miklóstelepi 13, a Cs. 162, a Medea, valamint a honosított Aligote, Pinot blanc fajtajelöltekből mindösszesen 14,21 ha minősített központi és 121,51 ha üzemi törzsszőlő van. E csoporthoz tartozó fajtajelöltek még nem termő törzsszőlői nagyságrendben ugyancsak meghaladják a már minősítetteket. Az Olaszrizling és a Rajnai

rizling klónokból, a Teltfürtű Kékfrankos és a Teltfürtű Oportó klóntípusokból, jelentős mennyiségű ültetvény létesült az elmúlt években.

Néhány fajtajelölt mint a Csf.47, Csf.259, a Badaacsony 3, a Budai zöld B 29, a Pinot noir P₁, a Cs. 2, a Cegléd sz. K 73, a Hárslevelű 9/21, a Favorit, az Izbégi muskotály, az Irsai Olivér 11/14, a Narancsízű, a KM. 159 és a KM. 156, valamint az R. 10 és R. 49, központi és üzemi törzsszőlőinek telepítése, termőrefordulása folyamatosan van.

A Berl. x Rip. T. K. 5 BB-ből és a Berl. x Rip.T.5C-ből, valamint ezek behozott klónjaiból 8,74 ha-t minősített központi alany törzsszőlővé a Felügyelőség 1978-ban. Az alany üzemi törzsszőlők területe 1978-ban 476,65 ha volt.

Az új fajták, klónok minősített törzsszőlőiről származó szaporítóanyag még csak részben fedezi a telepítési igényeket. Nemesített új fajtából az első törzsszőlő-minősítést 1970-ben végezte el a Felügyelőség, 1978-ban pedig, az ezekből a fajtákból és jelöltekből minősített törzsszőlő már mintegy 350 ha-t tett ki. Az e fajtákból már eltelepített, de még nem termő-ültetvények mennyisége pedig legalább ennyire becsülhető. A telepítési lehetőségek jellemzéséül a nemesített fajták klónok törzs és szuperelit szaporítóanyagából 1978 őszén, mintegy 650 000 db I- és II o. gyökeres szőlőoltványt és dugványt állítottak elő, ez 270 ha törzsszőlő telepítéséhez elegendő. A nemesített fajták és klónok üzemi törzsszőlőiről származó szaporítóanyag mennyisége pedig mintegy 650 ha telepítéséhez volt elegendő. Ez azt jelenti, hogy az ország éves szőlőtelepítésének mintegy 1/3-a már törzsszőlőből származó nemesített fajta szaporítóanyagával történhetett.

Összefoglalva megállapítható, hogy jelentős előrelépés történt a köztermesztésben lévő szőlőállomány feljavítása és felváltása terén. A nemesített új fajtákból és klónokból létesített törzsszőlők mennyiségének az elmúlt 4–5 évben történt örvendetes gyarapodásával pedig néhány éven belül tovább folytatódhat, meghatározódhat telepítésük.